

LEVENSGESCHIEDENIS

VAN EEN

ZUID-BEVELANDSCHEN WEEES.

BIJDRAGE TOT KENSCHEPSTIJSING

VAN Zuid-BEVELANDSCHE TOESTANDEN, GEBRUIKEN
EN EIGENAARDIGHEDEN;

DOOR

EEN WEEZENVRIEND.

Uitgegeven ten voordeele van het opterigten Zuid-
en Noord-Bevelandsch plattelands-W eeshuis.

GOES.

1 9 7 8.

LEVENSGESCHIEDENIS

VAN

EEN ZUID-BEVELANDSCHEN WEEB.

BIJDRAGE TOT KENSCHETSING VAN ZUID-BEVELANDSCHE
TOESTANDEN, GEBRUIKEN en EIGENARDIGHEDEN;

DOOR

EEN WEEBENVRIEND.

UITGEGEVEN TEN VOORDEELE VAN HET OP 'TE RIGTEN
ZUID- EN NOORD-BEVELANDSCH PLATTELANDS-WEESHUIS.

GOES, Drukkerij van
F. KLEEUWENS & ZOOM,
1868.

Op 28 november 1832, om vijf uur 's morgens, werd in Wolphaartsdijk Jacobus, het zesde kind geboren van Pieter Kousemaker en Geertruida Maria Remijnse. Vader Pieter Kousemaker was op 30 augustus 1789 te Nisse geboren, waar zijn vader wagenmaker was. In 1812 vestigde hij zich als wagenmaker te Wolphaartsdijk, waar hij het volgende jaar trouwde met de weduwe Janna Walhout, die 17 jaar ouder was dan hij. Janna Walhout, dochter van een landbouwer in 's-Heer Arendskerke, overleed in 1824. Pieter Kousemaker hervrouwde op 20 oktober 1825 met Geertruida Maria Remijnse, geboren te Wolphaartsdijk op 17 maart 1806 en derhalve 17 jaar jonger. Zij kregen 12 kinderen. Pieter Kousemaker overleed op 12 mei 1844, waarna zijn weduwe alleen voor de wagenmakerij en het gezin kwam te staan. Zij hervrouwde op 20 maart 1845 te Wolphaartsdijk met de knecht, die vanaf december 1843 in de wagenmakerij werkte, de uit Nisse afkomstige Frans Albert Geill, geboren te Zaanslag in 1818. Geertruid Maria Remijnse overleed op 25 april 1847. De stiefvader vertrok naar Kloetinge, de wagenmakerij moest worden verkocht aan de uit Wissenkerke afkomstige Alexander Marinus de Groot.

De minderjarige kinderen kwamen op één na in huis bij hun zwager, Jacob Mieras, landarbeider, die gehuwd was met Janna Kousemaker, de oudere dochter. Jacobus, aanvankelijk bestemd voor het wagenmakersambacht, zal op de school van meester Danker van der Linde opgevoelen zijn door zijn intelligente. Toen de ondermeester Johan Herman Peeters in 1848 vertrok naar Hulst, mocht Jacobus Kousemaker dit baantje overnemen. Mogelijk heeft de plaatselijke predikant en schoolopziener, ds. J. ab Utrecht Dresselhuus, zijn aanstelling bevorderd. Jacobus Kousemaker ging inwonen bij de schoolonderwijzer Van

Oorspronkelijk verschenen te Goes in 1868/9. Opnieuw uitgegeven door de Heemkundige Kring De Bevelanden in 1978.

der Linde. Aan de Oefenschool voor aankomende onderwijzers te Goes ging hij lesnemen. Hij bleek daar al snel één van de beste leerlingen te zijn.

Op 24 maart 1854 trouwde hij in Wolphaartsdijk met Pieternella van de Kreeke, geboren te Wolphaartsdijk op 7 april 1830.

Onderwijzer te Nisse

Begin 1856 was de onderwijzer van Nisse, Adriaan Vlieger, overleden. De districtsschoolopziener ab Utrecht Dresselhuis, meende dat de ondermeester van Wolphaartsdijk een geschikte kandidaat was. Jacobus Kousemaker werd, ondanks zijn 23 jaren, op 6 maart 1856 door de Gemeenteraad van Nisse tot onderwijzer benoemd; hij trad op 1 april in dienst.

Jacobus Kousemaker Pzn.

Een zaak die zeker tot zijn benoeming bijdroeg was het feit dat hij orgel kon spelen. De Hervormde gemeente

kon een organist goed gebruiken. Wij kennen zijn kwaliteiten in deze functie niet, maar mogelijk zegt het iets dat in zijn nageslacht een muzikale aanleg zich duidelijk heeft gemanifesteerd.

De salarissen van de onderwijzers waren uiterst gering. Om de onderwijzer toch een redelijk inkomen te verschaffen werd hij belast met allerlei bijbaantjes. In Nisse kreeg de onderwijzer het wel zeer schamele bedrag van 100 gulden per jaar. Als bijdrage in de huishuur ontving hij 42 gulden. Voor het onderwijs aan de kinderen van het Burgerlijk Armbestuur ontving hij 40 gulden. Voor het luiden van de klok betaalde de Gemeente hem 25 gulden per jaar. Als koster en organist van de Hervormde gemeente ontving Jacobus Kousemaker 136 gulden. Hij mocht van de kinderen schoolgeld vragen, wat zeker zijn voornaamste inkomensbron was. Bij zijn aanstelling in 1856 werd zijn totaal inkomen geschat op 503 gulden per jaar, een wel zeer pover bedrag voor de zware baan van dorpsonderwijzer.

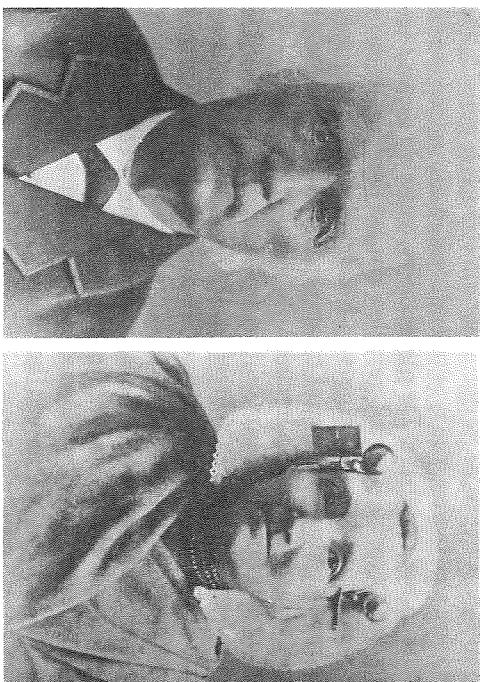
In een lezing die hij in 1868 voor zijn vakgenoten hield, hekeldde hij het beleid van de gemeentebesturen: „En als we dan aan het groot aantal minimum-liders denken, op wie het „God beter 't voor 400 gulden” van toepassing is, dan vragen we niet meer of het wel ernstig gemeend is met de betuiging, dat de post van onderwijzer o, zoo gewichtig is, dan blijkt het maar al te zeer, dat de vasthoudendheid aan de beurs vrij wat wichtiger is”. Hij pleitte voor een krachtiger protest tegen de lage bezoldigingen. Het gratis onderwijs voor de toekomstige onderwijzers lokte velen aan, met als gevolg dat er een groot overschot was. De vergelijking van „een vergulden trap naar een ellendig dakkamerkje” was hier op zijn plaats. Het hoge aantal leerlingen, gemiddeld $69\frac{3}{4}$, stelde de onderwijzer voor een afmattende taak en dan waren er nog die meenden dat hij een gemakkelijk levenje had, omdat

hij geen lichamelijke arbeid verrichtte. Kousemaker vond dat de onderwijzer moed moest putten uit het grote belang van zijn werkzaamheden voor de toekomst. „Ook wanneer zij wellicht door voortgezette opleiding op hoogere scholen tot aanzienlijke posten worden bekwaam gemaakt, is het hem altijd eene genoegelijke herinnering daartoe den eersten steen te hebben gelegd”. Maar ook in „de ontwikkeling en leiding van het zedelijk gevoel” en in „de liefde en aanhankelijkheid van het kind” moest de onderwijzer een stimulant zien. De onderwijzer moest een voorbeeld zijn „waarop het scherpziend oog des kinds geen vlek kan ontdekken”.

Jacobus Kousemaker werd in 1857 secretaris van het gezelschap 's-Gravenpolder van de Zuid-Bevelandsche Onderwijzersvereniging en later secretaris van de gewestelijke vereniging Zeeland van het Nederlands Onderwijzersgenootschap. Van dit Genootschap werd hij later honorair lid.

Het gemeentebestuur van Nisse kreeg al snel meer oog voor het onderwijs. In 1858 werd een nieuw schoolgebouw ingericht en het salaris van de onderwijzer werd in 1859 verhoogd tot 500 gulden per jaar en 75 gulden voor de huishuur. Het innen van het schoolgeld bleef in het vervolg achterwege, dit werd een zaak van de gemeente-ontvanger. Bij zijn ontslag in 1898 was het salaris al gestegen tot 850 gulden, met vrije woning en tuin.

Twintig jaar lang stond Jacobus Kousemaker alleen voor de klas. Vanaf 1876 werd hij bijgestaan door een hulponderwijzer en vanaf 1891 door een onderwijzeres. In 1896 werd met een fraai feest aandacht besteed aan het 40-jarig jubileum van Kousemaker als hoofd van de school in Nisse. De schoolleuged zong op de wijs van de „Zilvervloer” hun meester toe:

Jacobus Kousemaker Pzn.

Pieterella van de Kreeke

„Zoo ook is op Nisse de eerste April
 „Een dag van dank en vreugde.
 „Dat is toch de dag, waarop Nisse heel stil,
 „Zich weken reeds lang verheugde.
 „Die dag, die dag, die heele blijde dag,
 „Dat meester vieren mag zijn veertig jarig feest
 „Nog opgeruimd en blij van geest (bis).

Op 19 oktober 1898 herdacht hij zijn 50-jarig jubileum als onderwijzer. Op 27 juli 1898 had hij eervol ontslag gekregen en per 1 november deed hij voorgoed de schooldeuren achter zich dicht. Nog 8 jaar genoot hij van zijn pensioen. Op 28 november 1906, op zijn 74ste verjaardag, overleed hij.

Wezenverpleging

Met de verzorging van onderloze kinderen op het plat-

teland was het in de vorige eeuw allertreurigst gesteld. De wezen werden op vaak ontrendende wijze uitbesteed, soms zelfs in het openbaar. De pleegouders, vaak de armste arbeiders, was het in veel gevallen om het bedrag te doen dat zij voor de verpleging van het armbestuur ontvingen en om het kind produktief te maken in de huishouding of mee te laten helpen op het land.

De arts Johan Adam Geill jr. te Nisse, trok zich het lot aan van de wezen en schreef in 1867 in de Goesehe Courant een aantal artikelen over de zorgwekkende toestand van de verzorging der wezen. Hij pleitte voor het oprichten van een weeshuis in Goes, speciaal voor wezen van het platteland. Het aantal wezen scharre dr. Geill op ongeveer 140. De artikelen werden door dr. Geill in gewijzigde vorm samengevat in een brochure „Wezen-verzorging. Een woord aan mijne mede-inwoners in Zuid- en Noord-Beveland”.

dr. Johan Adam Geill

Op de suggestie van dr. Geill werd in het algemeen po-

sitief gereageerd. Mr. C. P. Lenshoek en jhr. mr. C. van Citters, burgemeesters van respectievelijk Wolphaartsdijk en 's-Heer Arendskerke, namen het initiatief tot een vergadering van alle burgemeesters op Zuid- en Noord-Beveland, ter bespreking van de mogelijkheden tot het oprichten van een weeshuis. Met de armbesturen stemde men in met de gedachten van dr. Geill en werd een commissie van vijf personen benoemd die de mogelijkheden moesten onderzoeken. Leden van de commissie werden de burgemeesters van Wolphaartsdijk en van 's-Heer Arendskerke, de predikanten van Colijnsplaat en 's-Heer Hendrikskinderen, ds. J. van Leeuwen en ds. L. Slotemaker en de pastoor van Kwadendamme, J. B. Wesseling. De laatste bedankte echter. In zijn plaats werd P. Bruggeman, burgemeester van Baarland, benoemd. Met dr. Geill als advise-rend lid, begon de commissie met een inventarisatie van de bedragen die door de armbesturen ten behoeve van de wezen werden uitgegeven.

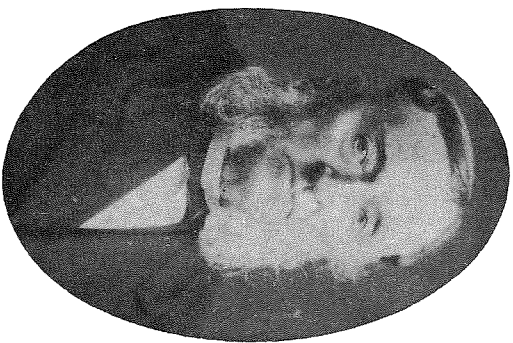
In 1868 liet men plannen ontwerpen voor het te bouwen weeshuis. Het volgend jaar startte men een actie tot inzameling van gelden. Deze inzameling liep echter uit op een grote teleurstelling. De oorzaak hiervan lag voornamelijk in het uitbreken van de Frans-Duitse oorlog in 1870. Het ene armbestuur na het andere bedankte voor deelname. Men wilde geen geld voor een weeshuis uit-trekken. Wanneer de wezen in het nieuwe weeshuis werden verpleegd, kostte dat aanmerkelijk meer dan de oude wijze van besteding.

In 1872 werd besloten nieuwe pogingen in het werk te stellen om giften in te zamelen. Het ambachtsherenhuis in Kloetinge was aangekocht om dit tot weeshuis in te richten. Weer ondervonden de plannen vertraging. In 1875 begon men opnieuw met het verzamelen van gelden, voornamelijk voor de aflossing van de hypotheek op het huis te Kloetinge. Het bedrag hiervoor kon echter niet

bijengebracht worden. Men was genoodzaakt het huis te Kloetinge in 1880 in het openbaar te verkopen. De kerkvoogdij van de Hervormde gemeente werd de nieuwe eigenaar. Het gebouw werd afgebroken en op de plaats werd een pastorie en een gemeentehuis gebouwd (thans Gemeentewerken Goes).

Definitief moest worden afgezien van de plannen tot het stichten van een weeshuis. De vereniging tot Weezenverpleging voor Zuid- en Noord-Beveland bleef echter wel bestaan. Zij zette zich nu in voor het onderbrengen van wezen bij partikulieren of in tehuzen.

Zeker door bemiddeling van dr. Geill zal Jacobus Kousemaker het plan hebben opgevat een boekje uit te geven

dr. Martinus Arnoldus
Soetbrood Piccardt

waarin de lotgevallen van een wees werden beschreven en waarvan de opbrengst ten bate moest komen van het

op te richten weeshuis. De boekhandelaar F. Kleuwens & Zoon te Goes werd bereid gevonden het boekje te drukken. Een intekenlijst werd rondgezonden. Op circa 425 exemplaren werd al snel ingetekend. Prins Hendrik en Prinses Amalia schonken zestig gulden.

De Goese predikant dr. R. A. Soetbrood Piccardt, tevens Gemeente-archivaris van Goes, werd bereid gevonden een voorwoord voor het boekje te schrijven.

Kousemaker heeft het boekje niet voorzien van zijn naam. De reden daarvan zal de scherpe kritiek geweest zijn op allerlei misstanden, die een dorpsonderwijzer — overheidsdienaar! — zich in deze patriarchale tijden onmogelijk kon veroorloven, wilde hij zichzelf en zijn school niet in moeilijkheden brengen.

De „Levensgeschiedenis”

Graag zou men weten wat voor F. Nagtglas, levensberichter van Zeeuwen, de precieze betekenis en de gevoelswaarde van het woord „ongekunsteld” zijn geweest. In het eerste deel van zijn biografische aantekeningen (Levensberichten I; 1890) worden Jacobus Kousemaker en zijn „Levensgeschiedenis van een Zuid-Bevelandschen wees” met ere genoemd: „dit ongekunsteld maar treffend boekje heeft, door de aandacht te vestigen op eene wondplek in het maatschappelijk leven, niet weinig medegewerkt om de weezenverpleging in Zuid-Beveland te verbeteren”. Treffend, immers: doel-treffend; en verder te prijzen (eenvoud is tenslotte kenmerk van het ware) — met zekere reserve, de tegenstelling houdt de lof nogal kort. Naar de reden van die zuinigheid kan men gissen: het onderwerp was allerm minst zielsverheffend, hier werd over doodgevone dingen uit de levens van onbelangrijke mensen gesproken zonder moralisatie of idealisering, de stijl miste de deinnende breedsprakigheid die toen voor-

keur genoot, de lezer kan er in Piccardts vriendelijke aanbeveling kennis mee maken.

Voor ons: een zonder pretentie geschreven boekje, leesbaar gebleven niet ondanks, maar (mede) dankzij de afwezigheid van literaire hoogstandten. Eenvoud die overigens zo kunstloos niet was. Natuurlijk, wij lezen de „Levensgeschiedenis” om de informatie die ze biedt; de tekst behoeft echter geen specialistenroewijding om toegankelijk te zijn: Kousemaker boeit als verteller. De schrijver zal de spreker na hebben gestaan; een verhalende stem klinkt door het hele boekje, duidelijk ook in de tussengevlochten opmerkingen over gewenste verbeteringen; de „wending tot de lezer”, die enkele malen voorkomt — zo bekend uit negentiende-eeuws proza — is hier nauwelijks nog stijfgeur. Kousemaker kende de maat van het anekdotisch verhaal en wist zijn sterkste troef tot het laatz te bewaren: het gesprek op nieuwjaarsmorgen tussen boerenarbeider en boer is een klein meesterstuk, meedogenloze milieu- en karaktertekening, niet verzwakt door aanklagend schrijverscommentaar; een essentiële passage, — de bladzijde die dan nog volgt, rappe schets na een „wending ten goede” brengt overigens geen daling van het niveau. Ook daar ontbreekt bespiegelende uitweiding; het motief „verzwakking van volkskracht”, waarvoor een nationaal gevoelende burgerij toch onvrankelijk geweest moet zijn, komt niet aan de orde (in Piccardts aanbevelend woord wordt het maatschappelijk belang van wezenverzorging aangeroerd). Kousemaker geeft, waar dat te pas komt, liever cijfers van lonen en uitgaven. Een fris gebleven boekje in zijn rechtstreekse verteltrant; tevens een zeer waardevolle bijdrage tot onze kennis van een stuk negentiende-eeuwse Bevelandse sociale geschiedenis. Blijkens ondertitel en voorwoord heeft de schrijver op bescheiden wijze ook iets dergelijks willen geven, de levensgeschiedenis, zegt hij, was leidraad. Een tweeslachtigheid in de op-

zet die het resultaat niet nadelig heeft beïnvloed, al bemerkt men dat Kousemaker pas goed op dreef komt als hij zijn draad heeft kunnen loslaten: waar Jan's wezenlot overgaat in het lot van iedere arme jongen op dit eiland; naarmate de schrijver vordert, wint zijn tekst aan kwaliteit.

Ander werke

De anonieme „Levensgeschiedenis” is blijkbaar het enige geschrift dat Kousemaker ooit afzonderlijk heeft doen uitgeven; bepaalde periodieken ontvingen evenwel nog al eens zijn bijdragen. Taal in het algemeen, Zuidbevelands dialekt in het bijzonder, Zuidbevelandse levensgewoonten en volksgebruiken, waren de voornaamste voorwerpen van zijn interesse; hij schreef er beknopte, duidelijke artikelen over. In „De Navorscher” van 1863 reeds gaf hij een — ditmaal uitvoerige — lijst „Woorden op Zuid-Beveland in gebruik”; vooral in de jaren zeventig blijkt hij productief. Nagtglas' biografische aantekening (afgesloten in 1890) deelt mee waar men zijn bijdragen vinden kan (ze verschenen soms onder de schuilnaam G. van den Bergh Hz.): in het „Taalkundig Magazijn”, het eveneens taalkundige „Noord en Zuid” van Taco de Beer, tijdschrift „voor de beide Nederlanden ten behoeve van onderwijzers, vooral van hen die zich voor enig examen bekwamen”, en in de reeds genoemde „Navorscher” onder andere. Vooral deze laatste zal zijn hart hebben gehad, men treft er zijn naam tussen 1871 en '73 ongeveer dertig maal aan, onder stukjes die informatie verstreken, verklaring van uitdrukkingen voorstellen, een enkele maal inlichtingen vragen (n.a.v. een ongedateerd en anoniem „Leeven en bedrijf van Clement Maror” dat in zijn bezit was). In diezelfde jaren vinden wij hem in „De Oude Tijd”, periodiek (verdwenen 1874), die onder leiding van

Jan ter Gouw de belangstelling voor volksverleden en volkskunst wilde levend houden; Kousemaker gaf er interessante bijdragen: in 1873 een drietal artikelen over Zuid-Beveland vóór vijftig jaar, achtereenvolgens klederdracht, binnenhuis en dorpsleven betreffende. Van iets later datum is het korte stuk „Meedelvers”, waarin hij enkele termen en gewoonten vastlegt, horende bij de meekra- cultuur, die toen in haar grote crisis verkeerde. Op geraadpleegde documenten gaat het artikel terug over „de Zeeuwache dorpschoolmeester” (instructie voor een onderwijzer te Nisse, uit 1629) en de Zeeuwse-boedelbescrij- ving (1746) in „Een contract met de diaconie”. Een do- kument brengt ook „Uitbesteding van weezen en ouden”, het citeert nl. met sober commentaar de voorwaardten ter uitbesteding van een arm man in 1745. Niet alleen wezen immers, ook improductief geworden en daarom af- gedankte ouden werden door de armmeesters geplaatst bij de minstragenden, al gebeurt dat niet meer — zegt Kousemaker — als in de eerste helft van de eeuw: bij af- slag, op een publieke verpachting, in tegenwoordigheid van de te veilen kinderen en afgeleefden. Dit laatste is nog het geval in de literaire voorloper van Kousemakers geschriften over dit onderwerp, het gedicht „De Bestede- ling” van de Antwerper Jan van Beers (1858); hij zal het zeker gekend hebben: het was beroemd, en wreef ook nu nog met zekere belegen charme zijn clichés te presenteren, hij zal het niet gewaardeerd hebben. Van Beers is veront- waardigd over de slavenmarkt die hij in een dorpsherberg heeft aangetroffen (te Kalmthout, naar het schijnt), kinde- ren en grisaards worden op een tafel gehesen, desgewenst op spierkracht betast, en de minstbiedende toegewezen, spoedig echter neemt zijn gedicht een wending in de rich- ting van kunstenaars- en genieëncultus, het éne begaafde knapje wordt bij toeval gered, en de idylle gaat open

op roem, eer, liefde en wel-genoten binnelijke landelijk- heid.

Wij zijn met dit illusionistisch verhaal ver van Kouse- makers, in tijd en afstand nabije, maar zoveel direkter op de dagelijkse werkelijkheid betrokken wereld.

In juli 1861 hield hij, blijkens het jaarverslag, voor zijn collega's van het Gezelschap 's-Gravenpolder, een lezing over het onderwerp: het belang der liefde bij het onder- wijs en de opvoeding. Wij kennen hem dank zij een neven- aktiviteit; hij zal allereerst een heel goed onderwijzer zijn geweest.

H. ULL.

J. VAN DER WOUDE.

Goes, mei 1978.

Wij brengen dank aan de heer J. F. Kousemaker te Tholen, nazaat van Jacobus Kousemaker P.z., voor zijn hulp. Hij zorgde onder meer voor de foto's van Jacobus Kousemaker en zijn vrouw en van J. A. Geill.

Bronnen:

Gemeente-archief Goes:

Archief van de Gemeente Wolphaartsdijk.

Inv. nrs. 1002, 1003, 1017, 1018, 1020, 1021, 1031, 1033, 1069.

Archief van de Zuid-Bevelandsche Onderwijzersvereniging.

Goese Courant, 1896, 1898, 1906.

Gemeente Borsele:

Archief van de Gemeente Nisse.

Notulen van de vergaderingen van de raad, 1857-1867 en 1889-1898 en Correspondentie, 1856, 1898.

Literatuur:

I. H. Vogel-Wessels Boer, Kloetinge. Middelburg, 1969.

F. Naetglas, Levensberichten van Zeeuwen. Eerste deel. Middelburg, 1890.

De prenten die hiërarcher volgen berusten in het Gemeente-archief Goes, Collectie A. J. Blok en in het Museum voor Zuid- en Noord-Beveland te Goes.

LEVENSGESCHIEDENIS

VAN

EEN ZUID-BEVELANDSCHEN WEEES.

BIJDRAGE TOT KENSCHETSING VAN ZUID-BEVELANDSCHE

TOPSTANDEN, GEBRUIKEN en EIGENAARDIGHEDEN ;

DOOR

EEN WEEZENVRIEND.

UITGEGEVEN TEN VOORDEELE VAN HET OP TE RIGTEN

ZUID- EN NOORD-BEVELANDSCH PLATTELANDS-WEESHUIS.

GOES, DRIJKKERIJ VAN
F. KLEEUWENS & ZOON,
1868.

Ik heb geen oogenblik gearzeld, om een aanbiedend woord te schrijven voor het eenvoudige verhaal, dat hierbij het publiek wordt aangeboden. Reeds op zich zeiven verdienende het hooger aanbesteding dan de mijne, maar de zaak, die het zoekt te bevoordeelen, gaat mij zooveel ter harte, dat ik gaarne ook het mijne toebreng om haar, met alle bracht, te bevorderen.

Weezenverzorging is eene der schoonste werkzaamheden, waaraan de philantropie zich wijden kan. Zij lenigt niet alleen het lijden van hen, die op de lijst der hulpbehoevenden bovenaan staan, maar zij behartigt een dier maatschappelijke belangen, waarvan de beteekenis en omvang, jammer genoeg, niet altijd juist worden begrepen.

Weezenverzorging ten platte lande! Wat was zij sedert onbepaalde jaren? Wat deed men op dit gebied, in onze negentiende eeuw? Ik behoef die vragen niet meer te beantwoorden, na alles wat de vertiensijselijke heer Geill daarover in den laatsten tijd geschreven heeft. Zeker komt hem de eer toe, dat hij de slapenden wakker heeft geschild, en dat thans veler aandacht gevestigd is op een onderwerp, waarvoor men veel te lang onverschillig was. Er is treurige waarheid door hem uitgesproken; wij zien niet zonder beschaming op het arbeidsveld, dat ter bearbeiding ons aangewezen is; maar wij verheugen ons, dat alreeds de hand aan het werk geslagen is en ernstige pogingen aangewend worden, om ons van eene schuld te kwijten, die op ons geslacht en op onzen tijd niet mag blijven drukken. Ziet, hoe ook de schryver van nevensstaand boekje het bewijs levert, dat er herten ontdooid en handen uitgestrekt zijn; hoe de hoop zich vestigt, dat men haast onze plattelands weezen eindelijk ook eens verzorgen zal.

Al weer wat nieuws, hebben sommigen gezegd, toen de stem van den heer Geill weerklank begon te vinden. Als of ze niet op ieder dorp gevonden werden, die ten bewijze strekken, dat de armvaders of armezorgers — men lette wel op den veelbetekenen naam, — de arme weezen hunner gemeenten hebben gevoeld en gekleed en er zooveel voor gedaan als noodig was, om ze later als arme menschen van de maatschappij terug te geven, die op humane beurt meer zorgden, dat de armvaders arme weezen te besteden hadden.

Het ging alles zoo goed, zoo eenvoudig, zoo gemakkelijk in zijn werk; met betalen was men er af en waar zijn

ooit de klachten gehoord, dat een arme verlaten wees aan zijn lot was overgelaten?

En zou nu dat nieuwe denkbeeld, de stichting van een weeshuis voor plattelands weezen, zooveel beter zijn? Als of er geen heir van bezwaren zich daartegen kantte, wordt het nieuwe toegevocht en moeten de oude palen worden terug gezet.

Maar mag ik vragen, was dat oude, die wijze van handelen met de arme weezen in onze dorpen, dan zoo in het belang van de weezen zelve, van de gemeenten, van de armenkassen?

Wat de weezen aangaat, ik behoef er niets meer van te zeggen, na het warme en gemoedelijk pleidooi, door den heer Geill voor hen gevoerd. Maar ik wijs op een ander belang. Hebben onze buitengemeenten geene behoefte aan wifere, ontwikkelde, goed onderwezen burgers? Hoeveel moet daar van eliers worden aangebragt, omdat men in de gemeenten zelve, geene bekwaame menschen bezit, om het werk te leveren, dat daar even goed als in de stiel kon verrigt worden. Hoevelen in onze dorpen, die het vaak niet aan aanleg en vermogens ontbreekt, schijnen vervoordeeld, om door gemis aan opleiding, altijd in dien lagen stand te blijven zweven, waarin zij der maatschappij niets anders leveren, dan hoogstens een paar handen, om den door anderen geregelden arbeid te verrigten. Het is eene miskenning van het algemeen belang, als men eene zekere klasse van burgers de middelen onthoudt, om nuttige deelen van het geheel te worden. Onze weezenvrienden overdriven niet, als zij zeggen, dat zulks vooral bij de plattelands weezen het geval is. En zou er dan voor de

doorpgemeenten ook geen voordeel in gelogen zijn, wanneer ten minste de arme weezen tot nuttige burgers werden opgeleid?

Maar de armenkassen! Wat zullen deze veel moeten opofferen voor zulk een weeshuis; kunnen en mogen zij dat? Ik geloof, dat arnverzorgers het best verantwoord zijn, wanneer zij de gelden hun toevertrouwd, zoo aanwenden, dat daarmede de armoede wordt tegengegaan. Geven om de menschen in het leven te houden — en welk een leeren dan nog — dat is de gewone gang van zaken. En het gevolg daarvan is, dat men een deel, doorgaans zwakke, modeloosze menschen verkrijgt, die opgegroeid in de overtuiging: ik moet toch arm blijven, — huisgezinnen sichten, die de armenkassen bezwaren, om daarna eenige weezen achter te laten, wier levensbestemming is om dien gang te doen voortduren; worden daarentegen die weezen goed verzorgd, dan groeijen daaruw zeker ook flinke, krachtige, ontkikkelde menschen. In staat gesteld om, zoo als men het noemt, in de wereld vooruit te komen, is er alle kans, dat zij zich eenen weg zullen banen, de armenkas ontlieden en een nieuw geslacht kweeken, dat de armenkas niet tot last, maar tot steun wordt.

Doch al moest er op den duur veel voor de weezenerzorging in het bedoelde weeshuis opgeofferd worden. Zou het niet ver te verkiezen zijn boven hetgeen nu plaats heeft? Gebiedt de menscheijheid niet, dat men die armen en reeds zoo ongelukkigen, niet nog ongelukkiger make door se het noodige onderwijs, de gewenschte vorming, het heijderijke toezigt, de verstandige leiding te onthouden? Laet het zijn, — wat ik stellig niet geloof, — dat de armenkassen er geen winst bij hebben, de arnverzorgers zullen er door

winnen aan zelfvoldoening, aan vrede des gemoeds en tot de gemeenten zal men niet langer kunnen zeggen: gij zijt onrechtvaardig jegens een deel werer kinderen.

Ik houd het er voor, dat de schrijver van het verhaal ten naastenbij ook zoo gedacht heeft en dat hem zoo het waarlijk schoone denkbeeld voor den geest kwam, om een steentje bij te dragen, voor den grondslag van het groote gebouw. Zoo hartelijk wensch ik, dat zijne poging vruchtbaar zal wezen en ik mag er bijvoegen, dat wie hem de hand veikt, zich ook daarom niet beklagen zal, omdat hij er een verhaal voor te lezen krijgt, waaruwt hij meer nog leeren kan, dan dit eene, dat het hoog tijd wordt, om eens aan het lot der arme plattelands weezen te denken.

Ook daarom ben ik met zijn verhaal ingenomen, omdat het de behoeften dier weezen in het licht stelt. Ik zou het jammer vinden als men nu het oog verloor, dat hier eigenaardige toestanden en dus bijzondere behoeften zijn, waarop bij de op- en inrigting van het nieuwe weeshuis dient gelet te worden. Onze stedelijke weeshuizen moeten het model niet leeren; zij hebben voor eene andere maatschappij te zorgen en . . . ze laten zelve nog zooveel te wenschen over, als het op opvoeding en vorming aankomt.

Maar ik mag hier niet uiteiden over de weezenerzorging in het algemeen. Het behoeft ook niet meer, daar er in den laatsten tijd genoeg over geschreeven is, en ik houd voor zeker, dat zij, die zich de zaak der plattelands weezen hebben aangetrokken, die zullen aanvatten met verstand, met beleid, met volharding.

Mogten zij weltra slagen en menigeen zich bewust zijn daartoe medegewerkt te hebben, ook door zich dit boetijde

aan te schaffen, waarvan de opbrengst ten voordeele komt van het op te rigten weeshuis. Koop en leest het, gij allen, die een warm hart hebt voor de belangen der menschheid, en als gij het, zeker niet onvoldaan, uit de handen legt, moge uw volgevestigd voornemen zijn, om, met alle kracht, die in u is, voort te werken, dat die arme, belagenwaardige weezen onzer dorpen eindelijk ook eens verzorgd worden.

Goes.

S. PICCARDI.

VOORBEREIJT.

Het plan, door den WelEdelen Heer J. A. Geill Jr., geneesheer te Nisse, ontworpen (*), om een plattelands-weeshuis voor Zuid- en Noord-Beyeland te stichten, heeft het volste regt op sympathie. — Wie stemt niet in met het bejooog, dat de toestand der weezen ten plattelande verbetering behoeft, en dat, naar de bedoelingen van genoenden ontwerper, een geheel ommekeer ten goede, zoude kunnen te weeggebracht worden.

Zal de Commissie, die zich de verwezenlijking van het plan ten doel heeft gesteld, slagen; dan is een eerste voorwaarde, dat zij algemeen ondersteuning vinde. Dit deed ons besluiten, een of ander zaam te stellen en rit te geven, om door de opbrengst daarvan een steen tot het aanstaande gebouw aan te brengen. Van deze poging is dit geschrift de vrucht.

De »levensgeschiedenis van den Zuid-Beyelandschen wees'', heeft tot leidraad verstrekt, om een »bijdrage'' te leveren »tot kenschetsing van Zuid-Beyelandsche toestanden, gebruiken en eigenaardigheden.'' Het laatste is eigenlijk, zooveel het geschrift betreft, ons hoofdoel. —

De levensschets van Jan, zal men zeer allelaagsch vinden. Dit

(*) Zie de brochure: *Wetenzorging*. Een woord aan mijne mede-inwoners van Zuid- en Noord-Beyeland, door J. A. Geill Jr., geneesheer te Nisse. Goes F. Kieeuwens & Zoon.

is ook de bedoeling. Wilden wij een romanheld ten tooneele voeren, dan zou het oogmerk: een schildrij op te hangen van de opvoeding der weezen en in het algemeen van de meeste arbeiders- en boerenkinderen ten platten lande, niet bereikt worden.

Zoo als wij de geschiedenis van Jan geschetst hebben, kan men evenzeer het prozaïsch leven van honderden alhier kenteekenen.

Bovendien vleijen wij ons, dat de uitstapjes om het Zuid-Bevelandsche volksleven te doen kennen, velen, die hiernede onbekend zijn, welkom zullen zijn. Niets is beter geschikt, om het wezen en den aard eens volks te leeren kennen, dan het in zijn alledaagsche verrigtingen en gewone gesprekken nauwlettend gade te slaan. Vele, anders onverklaarbare verschijnsels, worden daardoor soms in het licht geplaast.

De wenken en raadgevingen, die wij ons hier en daar veroorloofden, mogen niet onpast gevonden worden.

En hiernede ga ons geschrijf de wereld in, vinde een verschoonende beoordeeling en werke mede aan de bevordering van een menschlievend doel!

X.

In het Zuid-bevelandsche dorp X. woonde vóór jaren een welvarend gezin, bestaande uit man, vrouw en vier kinderen. De vader oefende het bedrijf van schoenmaker uit, en vond daarin een ruim bestaan, zoolang hem geen buitengewone rampen troffen. Er heerschte in zijn huis een gewenschte eendragt; men kon het een gelukkig huishouden noemen. Intusschen zoo zeldzaam blijkt het genot van langen duur te zijn. Ook hier bleek alras de onbestendigheid van aardschen voorspoed.

In het jaar 1845 vertoonde zich voor het eerst de aardappelziekte, welke toen een volslagen misgewas van dit produkt veroorzaakte, en weldra de prijzen der levensmiddelen tot een buitengemeene hoogte deed stijgen. Mogt de landbouwer er al bij winnen, en van dien tijd inzonderheid de materiële vooruitgang van den boerenstand dagteekenen, voor menig burgergezin werd in dien bangen tijd de dolksteek aan de welvaart toegebracht.

Ook bij onzen schoenmaker begon het te spannen. Toech zou hij welligt, gelijk zoo velen, door verdub-

helle veerkracht de worsteling te boven zijn gekomen, indien niet de onverbiddelijke dood een einde aan alles had gemaakt. De man stierf na een langdurige ziekte; terwijl de afgetobde vrouw haren eeltvriend een jaar later in het graf volgde.

Wat zij leden bij het denkbeeld, dat hunne lievelingen weldra onverzorgd zouden zijn, dat zij spoedig verstoofd zouden worden, wanneer men den een hier, den andere daar zou besieden en daardoor tevens den heiligen band van broeder- en zusterliefde verbreken — dit is niet te beschrijven.

Wel bevalen zij op hun sterfbed hun dierbaar kroost aan de hoede van den Hemelschen Vader; maar hun verheldend geestesoog deed hen inzien, dat Hij door middelen werkt, en het dus afhing van den meer of min milden geest der liefde van de armverzoorgers, welk lot hunnen kinderen te wachten stond.

Zij scheidden dan ook van de wereld met de bede, dat de heilige Geest van God, die niets dan liefde ademt, meer en meer het menschedom mogt doordringen, en daardoor ook het lot van weezen dragelijk mogt ge-
maakt worden!

En hier hebben wij aanleiding, nog vóór wij het lot van een' wees beschrijven, om met allen ernst de verwezenlijking van het plan: oprigting van een platelands weeshuis voor Z.- en N.-Beveland aan te prijzen.

Dubbel zijt gij, rijkent! gezegend; niet alleen, omdat gij in overvloed van de vruchten van arbeid, verzuif en smaak kunt genieten; maar ook, omdat gij onbezorgd ontrent het tijdelijk bestaan uwer kinderen zijn kunt, wanneer zij met overleg den door u na te laten schat besturen. Maar stelt u den toestand van ouders uit de middel- en laagste klasse des volks voor, wien het op de sterfensponde bang is over het leed,

dat hun verscheiden hunnen armen kinderen zal aanbrengen. Welk een voorrecht zou het hun zijn, wanneer zij konden voorzien, dat hunne dierbare panden in een huis der liefde konden opgenomen worden, om daar een goede opvoeding te genieten, om daar voor het harde lot van een verstoofeling gevrijwaard te worden.

Ja, zalig is het rijk te zijn, als men ook rijk in liefde is; als men met milde hand, maar met wijsheid, weldaden om zich kan verspreiden; als men een getrouw rentmeester mag bevonden worden. — Daarom; doet in deze zaak, wat uwe hand te doen vindt! ¹Is waart; ook aan een weeshuis kleven gebreken; maar ze zijn niet onafscheidlijk aan de inrigting verbonden. Men trachte ook daarin naar verbetering, naar volmaking! Maar toch: oneindig gelukkiger is het kind in een weeshuis, dan de arne bestedeling.

Wanneer we thans het gewone lot van den laatste zonder overdrijving trachten te schetsen, dan moge uwe overtuiging gevestigd worden: er moet verandering komen. Mogt het bestaande doel bereikt worden, dan zou menig brekend oog uw werk zegenen; dan zou de liefde Gods in u door zulk een werk verheerlijkt worden.

Komt, volgen wij den levensloop van een der kinderen van onzen schoenmaker, dat bij den dood zijner moeder 8 jaren telde. Wij zullen dan van zelf gelegenheid vinden, om met Z.-Bevelandsche gewoonten en toestanden bekend te worden.

De kleine Jan had een beetje school gegaan en begon aardig te lezen, waarop de vader niet weinig trotsch geweest was; dewijl hij in zijn zoonlijke een bijzondere aanleg meende ontdekt te hebben, welken hij door medehulp van den onderwijzer zou hebben trachten te ontwikkelen. Mogt het kind goed blijven leeren, hij zou van hem een flink ambachtsman, misschien

wel iets meer maken . . . helaas! al die schoone voor-nemens verdwenen als rook.

Dubbel jammer was het alzoo, dat de »armvaders» den wees hadden besteed bij een arbeider, die, ja, maar één kind bezat, en het nog al zoo krap niet had, maar die overigens voor de taak van opvoeder geheel ongeschikt was.

Wat schreide de arme knaap bittere tranen, toen hij van zijne zusjes scheiden moest! Ook treurde hij om het verlies van vader en moeder, en gevoelde al iets van de betekenis *wees* te zijn; doch, zoo als ligt te begrijpen is, werden die indrukken spoedig bij het jeugdige kind verzwakt. Allengs geraakte het aan zijn pleegouders gewoon, en een half jaar later wees alleen de zwarte halsdoek en een rouwlinthe om de pet nog aan, dat hij het gemis van ouders te betreuren had.

Waren vader en moeder zeer ingenomen geweest met den leelust van hun lieveling, niet alzoo zijn pleegvader, die, hoe welwillend anders, niet genoeg de waarde van het onderwijs kon beseffen, daar hij zelf aartsdom was. »Onbekend maakt onbemind», dit was ook hier van toepassing. Toch moest Jan naar school; dit was onder de voorwaarden bij de aanneming begrepen. Maar het schoolgaan ging ongeremd; terwijl het noodige toezigt ontbrak, om hieraan beter de hand te houden. Wat zoo'n jeugdige kind dan deed? — O, als er geen lust bestaat, of die door schoolverzuim telkens nagebluscht wordt, dan is er altijd wat te doen, of weet men iets te vinden.

Arm kind! wien men nu reeds het beste, wat u geschonken kan worden, onthoudt! Maar ook, arme onderwijzer! die op rotsen ploegt, en welligt later nog de schuld krijgt, dat zijn werk geen vrucht oplevert, dat het kind niet goed lezen of schrijven leert!

Schoolverzuim heerscht op het platteland van Z-Belveland in de uitgestrekste betekenis van het woord. Door het verbeterd onderwijs is het kind al zeer spoedig op de hoogte gebracht, dat het werktuigelijk lezen en schrijven kan; maar dan acht men dit ook genoeg! Dan moet het in den zomer wat gaan helpen, eerst in den oogst om te rapen, later om koeijen te »wachten» (noeden) of om allerlei veldarbeid te verrigten. En bepaalde zich dit nog alleen tot de arbeidersklasse, van wie het te begrijpen is, dat zij elke gelegenheid greelig aangrijpt, waarbij het kind iets verdienen kan; maar zelfs de gegoeede landman tracht op alle mogelijke wijzen profijt van zijn kroost te trekken, en offert daarvoor menigen schooldijd op. Hoe zal het verbeterd onderwijs ooit de gewenschte vruchten dragen, zoolang men het niet beter waardeert, zoolang men er zoo lutel gebruik van maakt? Nu blijft het meereendeel een brekebeen: zóó ook onze Jan.

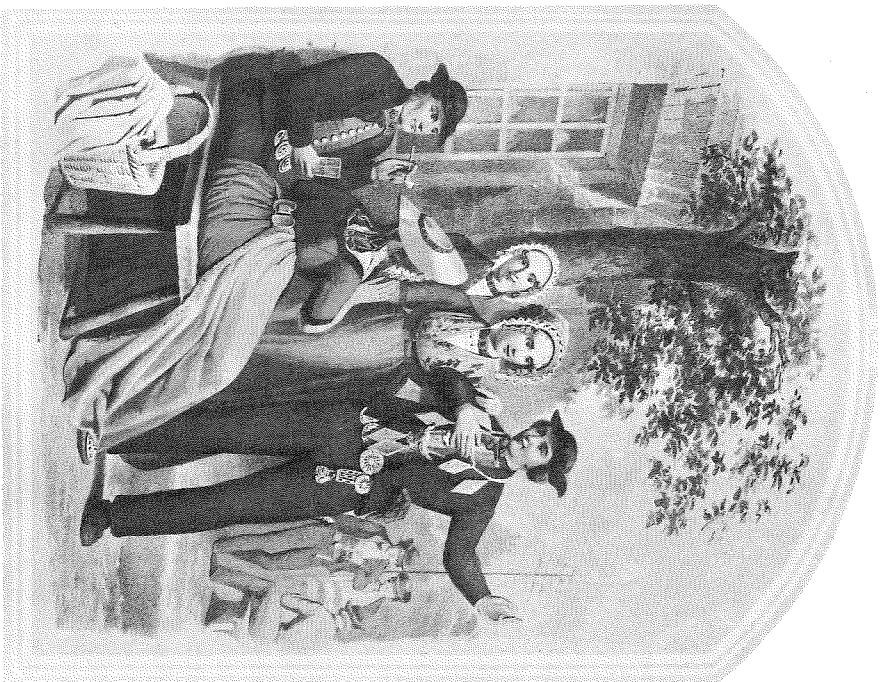
Toen het voorjaar kwam, moest hij mede, om bij het zetten of poten der aardappelen de »poters» in de putten te gooijen.

Het werd hem door zijn pleegouders ook vergund de week vóór Paschen met een korfje naar de boeren om »Paascheijeren» te vragen, ofschoon hij er niet veel opdeed. Later mogt hij mede naar 't zaadonseil, waar hij in den »peulhoop» kon spelen en zich verlustigen in het zien naar het vermakelijk op de maat kloppen met den »vlui» (vlegel) op het rijpe koolzaad. Dit is een werk, dat door de arbeiders gaarne verrigt wordt. Ze verdienen dan ook een mooi daggeld, dat meestal naar het getal uren berekend wordt, en voor de mannen 10 ct., voor de vrouwen 7½ ct. per uur bedraagt. Gewoonlijk vereenigen twee landbouwers zich om hunne gemeenschappelijke werklieden om

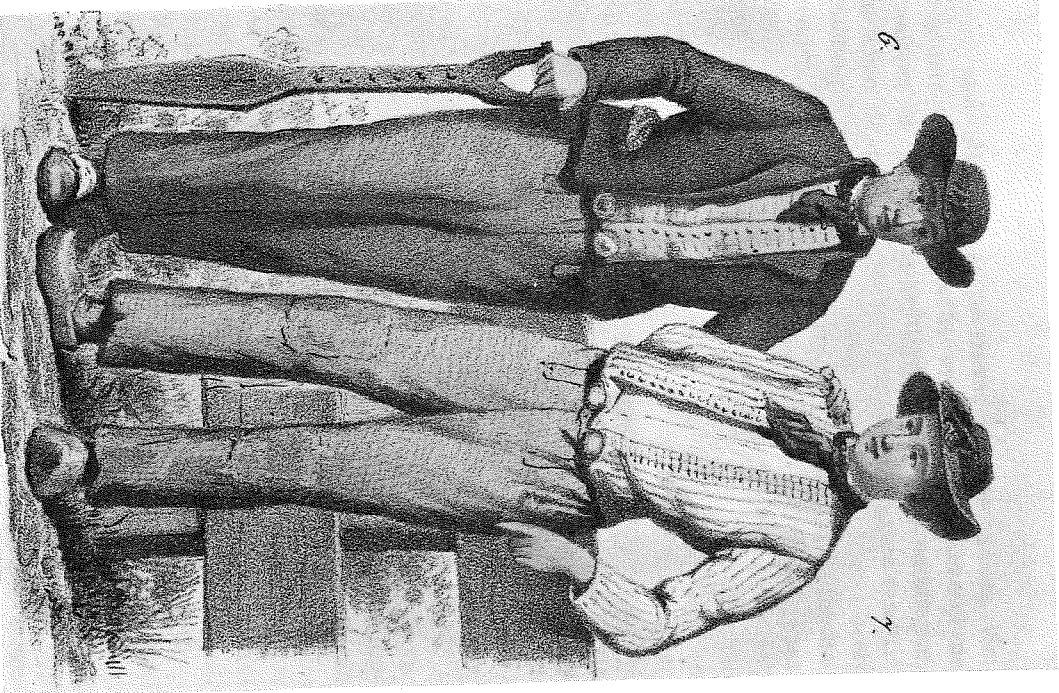
beurt aan elkander af te staan, en deze massa van arbeiders vereenigd, maakt vrolijke sier. Terwijl de vrouwen de zaadstruiken in ruime kleeden aandragen, dorschen de mannen luchtig voort, en maken een luid geschreeuw, als hunne vlugheid die der vrouwen heeft overtroffen, zoodat zij op voorraad moeten wachten. Evanzoo juichen de vrouwen, als hare rapheid haar met gevulde kleeden doet staan, terwijl er nog niet nigestort kan worden. Bovendien schenkt de boer nu en dan een glaasje jenever om den lust wat aan te wakkeren. Jan mogt ook al eens proeven. Men schijnt niet te begrijpen, dat op die wijze vaak de grond gelegd wordt om den smaak in geestrijke dranken op te wekken, en dat daardoor wel eens de eerste stap gedaan wordt op den weg om later een dronkaard te worden. Sommigen, die het nadelige van het drankgebruik inzien, schenken bier; terwijl door de hoerige gezorgd wordt, dat voor de dorstige werklieden groote blikken emmers met slappe koffij of thee gevuld staan.

Vooral is er veel plezier, en wordt er meer dan gewoonlijk gedronken, als de dorsch is afgehoopen. Dan wordt een krans van boomtakken en bloemen vervaardigd, »de meie," die door een paar jonge meisjes gedragen wordt, en al zingende en dansende worden boer heil gewenscht met den afgehoopen zaadoogst. Na op den dorschvloer wat gesprongen te hebben, keeren allen huiswaarts, en de tooneelen, die daarbij soms plaats hebben, geven ruimschoots aanleiding, om het gif van zedebederf in de jeugdige herten te storten. Beijvert u maar in de behartiging van uwe taak, opvoeders en onderwijzers! één dag in zulk een omgeving vertoefd, breekt meer af dan gij in weken kunt opbouwen! —

Weltra velt de »zelkel" (sikkel) het witte graan ter

*Feestvierende jonge menssen (c. 1855).
Steendruk van R. de Vries jr. naar een tekening van Von Bing
en Braet von Uperfeldt.*

Boerenarbeiders (c. 1855).
Sleendruk van R. de Vries jr. naar een tekening van Von Bins
en Braet von Ueberfeldt. (detail).

neder, en de jeugd, hoe jong ook, wordt zoodra mogelijk naar het veld gestuurd om de gevallen korenaren op te zamelen.

Met ziet de kinderen des zomers bij menigte den akker opgaan; voorzien van een »raapzaksje», om het midden vastgebonden, en een schaar aan het lijf hangende, om de stelen der halmen af te knippen. Wanneer het koren »kortbrak» is, dat beteekent: spoedig afbreekt, helgeen na veel regen en daarop gevolgde telle hitte dikwijls plaats vindt, dan wordt er met het rapen nog al wat opgedaan, dat den armen arbeider des winters zeer te stade komt. Is »de raap» maar slecht, en wordt den kinderen, als zij niet veel te huis brengen, luiheid aangewreven, dan gaat de schaar ook wel eens in de opgebonden schoven, die bij tientallen opgezet worden en den naam van »stukken» dragen. Zóó ging het ten minste ons jeugdig weeskind. Zijn inhailige pleegvader dreef hem op die wijze op den weg des verderfs, tot stelen; doch wat bekommerde hij zich ook over zijne opvoeding, als hij maar berekenen kon, iets van hem te zullen profiteren!

De opvoeding der kinderen uit den boeren- en werkenden stand laat, helaas! bijna alles te wenschen over. De kinderen te voeden, ja, daartoe rekent men zich verplicht; maar overigens bekommert men zich al zeer weinig om zijn kroost. De arbeider — het is hem te vergeven. Hoe kan hij er den tijd toe vinden? De arbeidsuren duren des zomers van 's morgens 6 ure tot half 12 en 's middags van 1 tot half 7. Bedenkt men nu, dat de vrouw evenzeer naar den akker moet, als de man; dat zij vermoeid te huis komende ook hier weder volop werk hebben — de moeder met den pot te koken en het »ruigste aan den kant te slaan» (het voornaamste op te ruimen), de vader met tuinwerk

enz., dan verklaart het zich gemakkelijk, dat zij hun kroost aan zich zelve moeten overlaten, voor zoover dit niet aan anderen kan opgedragen worden. Zelfs de boer en boerin hebben het veel te druk met toezicht houden, nalooopen en medewerken, dan dat zij zich veel met de opvoeding kunnen inlaten! Althans, dit is hun gevoelen, en zij zullen maar geen verbetering trachten. Zoo rust dus die taak hoofdzakelijk op den onderwijzer. Bedacht men evenwel meer, dat deze niet geheel de taak van opvoeder kan overnemen, dat hij alleen medeopvoeder kan zijn, dan zou men trachten aan te vullen, wat hieraan noodzakelijk ontbreekt. Immers heeft hij de kinderen slechts een korten tijd van den dag onder zijn opzicht, terwijl gedurig schoolverzuim den leertijd aanzienlijk verkort. De vrije tijd der jeugd wordt doorgebracht zonder eenig toezicht, als in het wild, en wordt dikwijls aangewend tot het bijwonen van zedelooze tooneelen, als waarop wij reeds gewezen hebben, en verder zullen moeten wijzen, en die zoo zeer geschikt zijn, om alle goede zaden te verstikken. Wat wonder alzoo, dat de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling van de plattelandse jeugd over het algemeen op een lagen trap staat, en dat zelfs de beste opvoeder en onderwijzer niet in staat is, om hierin belangrijke verandering aan te brengen. Wij ontkennen niet, dat het verbeterd onderwijs gunstig werkt, en dat de vruchten er van niet geheel verloren gaan; maar de vooruitgang in beschaving en kennis der massa moet hier noodzakelijk zeer langzaam openbaar worden.

Na den oogst moest onze Jan weer ter school; hij was te jong, om verder veel uit te voeren. Tegen kersmis mogt hij bij de boeren om „koskoren” vragen (1).

(1) „Koskoren” beduidt „kermskoren”. De uitspraak van kersmis is in Z. Bevel. kossmissie.

maar dit bragt evenmin veel op als met de Paascheijeren. Vroeger ging dit beter. Waarom? Zou de meerdere welvaart der landbouwers in omgekeerde reden tot het uitoefenen van weldadigheid staan?

Op den oudejaarsdag ging Jan met een makker rond, om den „konkelpot” te laten hooren. Dit is eenvondig een aarden melkkan met een varkensblaas bespannen. Door die blaas is een riefje gestoken, dat vochtig gemaakt wordt, en op en neer bewogen een eigenaardig rommelend geluid veroorzaakt. De jongentjes lieten daarbij lustig hun liedje hooren:

„Ik Heb zoo lang met de koenkelpot geloopen,

Ik Heb geen centjes om broodjes te koopen,

Uuwejaer uut en 't nieuwe jaer in,

De bozze staet open en steekt er wat in”,

of, de beide laatste regels ook aldus:

„Allemaal bakkelei, allemaal bakkelei,

Geef me een centje, dan ga 'k voorbij.”

Dit „konkelpot” spelen geschiedt evenwel thans niet meer zoo veel om „een centje”, sedert de bedelarij streng geweerd wordt; maar men doet het nog al eens op den oudejaarsavond om plezier te maken.

Met nieuwjaar moest weder de besteding der armen- of weeskinderen in het dorp geschieden. Ondertusschen is het gezin van de pleegouders met een jongen wereldburger vermeerderd. De vrouw was „in den boonoest gelegen” (in den boonoogst bevalen) (1). Kan of wil men niet meer geven dan thans (2), dan moet de bestedeling weg.

(1) Vele arbeiders weten niet, op welken datum zij vergaen, omdat zij nog geen nota van houden. Alleen hebben zij van hunne ouders gehoord, dat zij in den „wintertied” in den „tervoest”, „boonoest”, in „'erte pikken” enz. geboren zijn.

(2) Voor zulke kinderen, die bijna nog niets verdienen kunnen, gewoonlijk f 30 tot f 50 's jaars.

Ware liefde tot den wees ontbreekt hem. Hoe zeldzaam wordt ze ook aangetroffen! — Was het nog een meisje, dan zou men het niet laten gaan; het kon dan in de hand komen, om op de kleinjies te passen en den pot te koken.

Op de kleinjies passen? Ja, die schepseltjes worden des zomers soms toevertrouwd aan meisjes van 8 tot 12 jaren, die zelve opgepast, althans opgevoed en onderwezen moesten worden, door getrouwde schoolbezoekers. Maar neen: wat moet een meisje zooveel te bezoeken! Als zij wat lezen en naanteekenen kan, is dit voor haar voldoende! Met kinderoppassen en „petaken” (aardappels) koken, houdt zij een meid uit huis, of spaart de centen voor het uibringen der kinders naar een vrouw, die van dit oppassen werk maakt, en daarvoor 'sdaags een dubbeltje per kind ontvangt. —

Hoogst wenschelijk, ja wellicht even noodig als een plattelandsweeshuis, ware het, dat op de dorpen heerschoolen opgericht werden, opdat dár de kinderen van 4—6 jaren een gepaste verzorging en zorgvuldige ontwikkeling mogten verkrijgen en voorbereid werden om met vrucht het lager onderwijs te ontvangen: zoo alleen was er een gewenschte ontwikkeling en verberde opvoeding denkbaar. Vrome wenschen! Zoolang de Gemeentebesturen met karige hand de kosten van het gewoon lager onderwijs bestrijden, zal men de bewaarscholen wel als een artikel van weelde beschouwen. Nu krijgen de onderwijzers vele kinderen ter school, die van de eenvoudigste dingen geen begrip hebben, ja soms half verwilderd zijn. Althans een onderwijzer verhaalde mij, dat hij van een gjarig jongentje, pas ter school gekomen, op zijn vele vragen; naar aanleiding van de prentjes op de 1^e leesstapel van Prinsen, eensklaps ten antwoord kreeg: „wat vraag je bl.....'s veel!”

Jan kwam na de besteding bij een ander te regt. Wat speelt hem dit! Hij was gewend geraakt aan de pleegouders, aan het huis en aan de kat! Maar daarnaar vroegen de „armvaders” niet. Jan was een jaar ouder, en dan nog meer voor hem te betalen — neen, daar was geen denken aan. Voor 'tzelfde geld kwam hij bij een armoedig gezin, waar men meende hem nog wel te kunnen inschikken en voor de som van f.50 en „kleeding tot aan de knieën” (klompen en kousen) vrij wat te kunnen doen, vooral als de jongen ook wat handen uit de mouw leerde steken.

De besteding geschiedde op ons dorp op de volgende, meest gebruikelijke wijze. Men bepaalde een dag, waarop de besteding zou geschieden, en gaf daarvan het publiek aan „het bord” (aamplakbord) kennis. De belanghebbenden verschenen ter gezetter plaats en uur, en nu werden de voorwaarden gelezen; bestaande hoofzakelijk in de verpligting tot een goede behandeling, tot het trouw naar school zenden gedurende den winter, terwijl door de besteders boven de aannemingsom nog voor „kleeding tot aan de knieën” en f.1,50 voor geneeskundige behandeling zou gezorgd worden.

Daarna werden de namen der bestedelingen één voor één opgelezen, en werd na elke oproeping van een naam over de aannemingsom met de hefhebbers onderhandeld. Op enkele dorpen worden de weezen geveild en op de plaats zelve ter bezigtiging gesteld; maar dit is gelukkig uitzondering geworden, ja in enkele gemeenten gaan de verzorgers zelve een geschikte plaats voor hen zoeken. Dat men in de keuze zeer beperkt is en veeltijds zelfs in zijn beste bedoelingen wordt te leure gesteld, volgt uit den aard der zaak. Ook hier hadden de armverzorgers zich in den nieuwen pleegvader deerlijk misrekend. Zij meenden, dat,

ja, de man arm, maar toch eerlijk en zindelijk was. De uitkomst bewees het tegendeel.

Zullen wij het lijden schetsen, dat onze knaap dit jaar ondervond? Zullen we in herinnering brengen, hoe zeer hij honger geleden heeft, hoe zijne kleederen verscheurd waren, hoe zichtbaar het was, dat hij niet gereinigd werd, en hoe hij, van koude verkleumd, des winters toch de deur uit moest, om hout te sprokkel en of wat anders op te halen? Of zullen we de morsige slaappleats en de ellendige haggingsalmalen? Wij zouden het gevoel veler lezers schokken.

Men meene niet, dat hier overdreven wordt. Sprekende voorbeelden zouden den twijfel beschamen. Ook niet, dat de armverzorgers verregaande hun plicht verzaakten; men moet het moeilijke van zulk een taak bij ervaring kennen, om te weten, hoe bezwaarlijk zulk een toestand vóór den tijd te veranderen is. Wel werden de pleegouders menigmaal, doch zonder gunstige gevolg berispt; maar men slaagde niet om een betere huisvesting voor Jan op te doen.

Wij willen slechts een paar voorvallen uit dit jaar opbeekenen, genoeg om eenig denkbeeld van het geheel te geven.

Het was Heinzenszandsche „markt” (kermis) — nevens de Kruiingsche de voornaamste op het platteland van Z-Beveland.

De zaterdag is vooral voor de ongehuwden, de maan-

dag voor de getrouwden bestemd. Des zaturdags nu kwamen rjen wagens met „jonk volk”, meest allen voorzien van een „jinsleker” (voerman), zoodat voor Jan met paarden—oppassen niet veel te verdienen viel. Men moet weten, dat de jonge paren te veel te doen hebben met elkander, of met springen en zingen op den wagen, dan dat zij het

oog op de paarden kunnen houden. Daarom nemen zij een arbeider mede, die voor alles zorgt, op het vooruitstekend bankje als voerman plaats neemt, en gemelden spotnaam draagt (1). De hoepels van den huifwagen zijn geheel met takken en bloemen versierd; terwijl ook de paarden getooid zijn met franjen en sterren van gekleurd papier, die de meisjes gekocht hebben; terwijl de jongens voor het „sinteren” (vlechten) van staart en manen zorgen.

Van 's morgens vroeg tot laat in den nacht wordt nu door het eiland gereden, op elk dorp halt gehouden, en, daar de korven der meisjes goed voorzien zijn, lijdt men geen gebrek, terwijl de „kastelens” of bergiers voor het noodige zorgen om de kelen te bevochtigen.

Op maandag was onze knaap gelukkiger. Vele gilden van vroegere en herteeftde handboogschutterijen, waarvan verscheidene nog vaste goederen en inkomsten hebben, kwamen dien dag rondrijden en den pot verteren. Ook van andere plaatsen, waar die gilden niet bestaan, kwam men met huif- en kapwagens of rijtuigen aangerezen. Dan is er voor arme jongens, als paardenoppasser, aan de herbergen op de dorpen eenig dubbeltje te verdienen, en Jan deelde in dit voorregt. Een paar „krentestuten” (boterhammen) van een goedhartige boerin hadden hem zoo heerlijk gesmaakt, de ongewone beweging op 't dorp was hem zoo aantrekkelijk, dat hij aan geen naar huis gaan

(1) Van waar die naam: jinsleker? Wij wagen de gissing, dat hij afkomstig is van de „jinsen” (jensen) aan de wieten, die vet van smeer of smout zijn. De arbeider heeft het dien dag ook vet; hij krijgt goed eten en drinken en nog wat overschot. Al deelt hij niet in het vermaak der jonge lui, toch „Om den wille van het smeer, lekt de kat den kandeeler,” zegt vader Cats. Hij krijgt beter smeer dan dat der „jinsen” maar moet zich toch de bijtenden naam getroosten. — Tegen de afdeling van „jinsleker” verzet zich de uitspraak.

dacht, en toen de avond viel, was hij met een paar makkers de herberg ingerakt, om naar het dansen te kijken en naar de "véle" (viool) te luisteren. Ook had hij een paar dubbeljes besteed om mede te springen en een borreltje te drinken. Met veel plezier vertoefde hij in het dartele genot, zag met smaak, dat na elken dans de meisjes langdurig gekust werden (1) — toen midden onder de prei de pleegvader kwam, hem ruw bij den arm pakte en naar huis sleepte. Dit deed de man; niet omdat hij beducht was, dat Jan hier niet veel goeds zou zien en hooren; maar uit vrees dat de gewonnen dubbeljes van Jan zoek zouden raken, en ze hem ontsnappen zouden. Terstond werd te huis het geld afgenomen, de arme jongen werd afgesnaauwd en afgeranseld en aanstonds naar bed gejaagd. Genoeg hierover.

Een tweede voorval. Het is herfst. Jan gaat nog niet ter school. Hij moet nu en dan een "bind" (bos) doodhout "zoeken" of aardappels gaan "kappen" d. i. met een kapper of houwer den grond, omhalen, om te zien, of er bij het rooijen niet wat aardappels zijn blijven liggen, die hij in een mandje naar huis moet voeren, of ook eenig ander werk gaan verrigten. Bij dergelijke gelegenheid met een kameraad op gang zijnde, komen zij voortbij een "boogerd" (boomgaard), waar heerlijke appels prijken. Niemand is in den ontrek te zien. Komt, zij zullen het wagen eenige appels af te slaan. De "houwe" zal daarbij dienst doen. Zoo gedacht, zoo gedaan. De makker slaat af; Jan raapt op. Maar nauwelijks zijn zij in het bezit van eenige appels, of de eigenaar komt te voorschijn. Als de wind de

(1) "Toteloken". Eigenaardig kussen der landlieden. Zie Nieuw Ned. Taalmeesterzin 2e Jaarg. bl. 209. Dr. G. J. Callenfels, Opmerkingen nopens het taalgebruik in N.-Beveland.

"haeg" (heg) door en de "dulr" (sloot) over! Ja, dat gaat met den ouden makker; maar Jan wordt achterhaald. Of hij al roept: "ik aê ik ze ni of esloge" (1), de boer onneemt hem heel bedard zijn appels, trekt hem naar een hoek van den boomgaard, waar veel "broenekels" (brandnetels) staan, stroopt hem zijn broekje af, vult dit met het eigenaardig gevoelige kruid, bindt het weêr op, en jaagt den luid schreeuwenden Jan den boomgaard uit. (2)

Te huis wordt hij nog duchtig gestlagen, en hem verweten, dat hij beter uit zijn ooggen had moeten zien en zijn tijd verloopen heeft zonder "petaten" op te doen. "Die niet werken wil, moet ook niet eten," zegt moeder de vrouw, en dien avond kan hij het dan ook zonder doen.

Een voor onzen knaap gelukkige omstandigheid was oorzaak, dat hij op een andere en betere plaats kwam. Zijn pleegvader bedreef menigmaal nachtelijke diefstallen. Dan moest Jan mede, om de wacht te houden en uit te zien, of er ook onraad was. Zóó werd hij reeds opgeleid in een misdadig leven! (3). Een dier misdaden kwam aan 't licht; de dader werd gevat en tot gevangenisstraf veroordeeld. Nu werd Jan ooggenblikkelijk bij een ander besteed. Hij kwam gelukkig bij geschikte menschen, waar hij gebleven is, tot het besteden onnoodig was geworden, en hij zelf den kost verdienen kon.

Wij zijn dus verplicht, willen wij zijn levensomstandigheden kennen, zijn toestand en zijn omgeving eenigzins te omschrijven.

(1) Het herhalen van het voornaamwoord ik in den eersten persoon is een Zeeuwsche eigenaardigheid.

(2) Historisch.

(3) Historisch.

Zijn nieuwe pleegvader was een „klein boertje”, d. w. z. iemand, die een klein boerenbedrijf had, en Jan mocht zich verheugen in een vrij goede tafel, in ordentelijke kleeding en goede ligging. „Wat wil men meer?” zal menigen vragen; niet bedenkende, dat de mensch tot iets meer bestemd is, dan om te eten en te drinken.

Dat wordt onder den arbeiders- en boerenstand in dit eiland al te veel uit het oog verloren. Wanneer de jongen zooveel kennis opdoet, dat hij zich in het leven „helpen” kan, dat beteekent, wanneer hij redelijk kan lezen, een briefje kan schrijven (al wemelt het van fouten, dit is niets, als de menschen het maar begrijpen kunnen), uitrekken, wat in zijn bedrijf voorkomt, en dat op zijne wijze niet veel om het lijf heeft, en een „salmje” in de kerk meëzingen, ô, dan is het meer dan voldoende. Veel te weten, veel te lezen is maar kwelling des geestes. Boeken schuwt de Z. Bevelandsche landman. Alleen de bijbel en de almanak leveren hem zijn dagelijksche lectuur (1). Bij nak leveren hem zijn dagelijksche lektuur (1). Bij velen wordt na elken maaltijd een kapittel gelezen, gewoonlijk naar volgorde, onverschillig of de inhoud begrijpelijk is of niet. Dit geschiedt ook veelal op een wijze, die aanduiden moet, dat men geen „wereldsch” boek leest; op een dreun, zoo akelig, dat men zich afvragen moet: hoe is het mogelijk, dat men daarmede stiching kan zoeken, ja meent een Godegevallig werk te verrigten. Het laatste is zeker de meest algemeene drijveer. — De almanak wordt soms eens nageslagen, om te zien, welk weêr er in voorspeld wordt. Hier en daar kan men nog een Cats, Brakel, Smijtegeld en dergelijk boek vinden, maar niet eens overal. Betrekkelijk weinigen lezen een couraant, meest om de markt-

(1) Wij spreken hier van Protestanten, ofschoon het met de R.-Katholiken in anderen vorm, op 'tzelvde zal neerkomen.

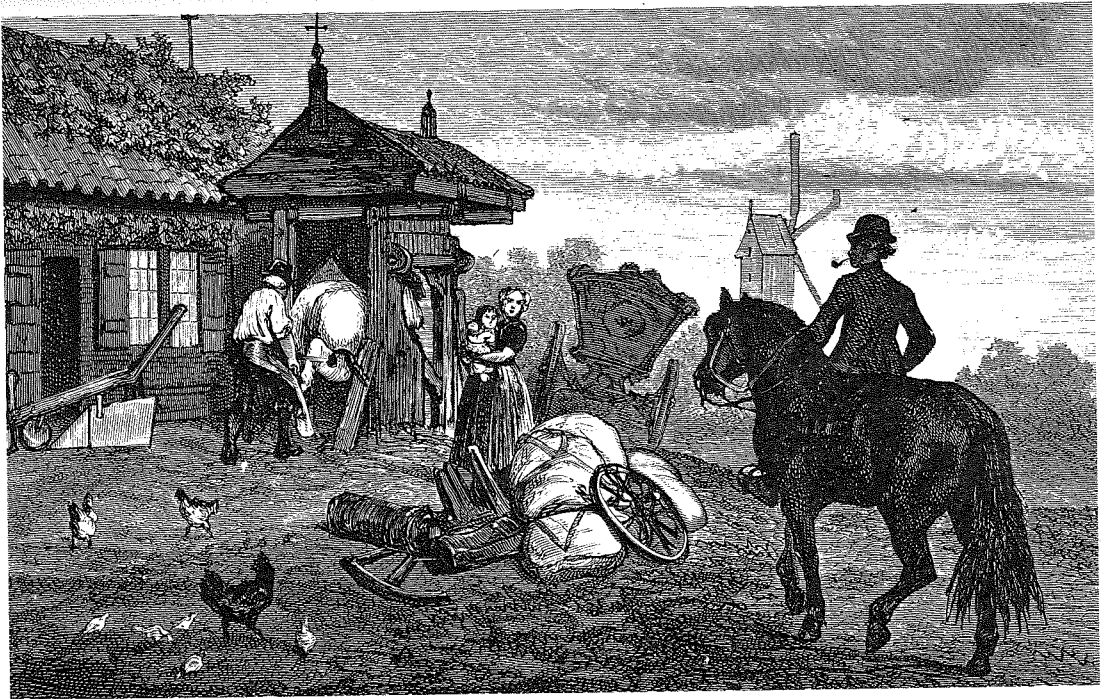
berigten; het liefst nog de Zierikzeeseche Nieuwshode om de „gemengde berigten” waarin deze of gene bekende „over den ekel gehaald wordt”, of een grappje te vinden is. Dit alles is regel, ofschoon wel eenige vooruitgang op te merken is. De boer bemoeit zich over het algemeen alleen met zijn omgeving, en spreekt bijna uitsluitend over zijn bedrijf en zijn vee, zoodat men zich vaak over het zinledige zijner gesprekken verbazen moet. — Wat wij hier gescreven hebben, was ook ten volle van toepassing op ons „kleuterboertje”. Geen wonder alzoo, dat nagenoeg alles, wat Jan op school geleerd had, langzamerhand vervloede, en hij op volwassen leeftijd nauwelijks meer kon naamteekenen. — „Rigt herhalingscholen op”, zoo roept de doordenkende lezer, „of liever hervormt de gewone winteravondschool in een herhalingschool, ter verdere opleiding van jongens van 13 jaren en ouder”. Gij hebt gelijk; maar traacht dan eerst de overtuiging van het noodzakelijke en nuttige daarvan te vestigen en bij de gemeentebesturen en bij de bevolking. Zoolang de boer in den waan verkeert, dat ontwikkeling van de geestvermogens eigenlijk onnoodig is, en de jongens in die meening opgeleid en bevestigd worden, zult gij deze niet uit den hoek van den haard halen, waar ze appels eten of tabak rooken, en uren lang in het vuur zitten te staren, en zoo zult gij vergeefs uwe herhalingscholen bevolkt wenschen. Alleen een algemeene, van de school uitgaande, verlichting en beschaving kan een gewenschte hervorming en verheffing van den boerenstand te weeg brengen. Daartoe moet veel veranderd worden; hoofdzakelijk een verbeterde zienwijze ontstaan omtrent het nut van het onderwijs, en daardoor zoo allengs het schoolverzuim ophouden, en evenzeer het te vroeg verlaten van de school eindigen. Men zie, wat de Pruisische schoolplichtigheid

uitwerkt, en vrage zich af, of het niet wenschelijk ware, deze ook hier in te voeren.

Wij zullen ons niet bepalen bij het vóór en tegen van dit punt; maar geven alleen als onze meening te kennen, dat onkundige menschen als onmondigen moeten beschouwd worden, die onbekwaam zijn hun eigen belang te behartigen, en daarom onder voogdij dienen gesteld te worden. — Behalve de herhalingscholen konden ook goed ingerigte schoolbibliotheken nuttig werken tegen het vervloeijen van het geleerde.

Des zomers bestond het werk van onzen knaap in het verrigten van allerlei kleine bezigheden tot verlichting van man en vrouw, en in het „koeijen wachten”. Als hij ver af moest zijn, dan kwam hij 'smiddags niet naar huis, maar stak een paar »stuten” tot »stnutmaeltje” (zakje) en bleef van »snogchens” tot »snaevens” ('smorgens tot 'savonds) aan den dijk zitten of liggen of vogelnestjes zoeken, aan de voorbijgangers vragende hoe laat het was, en nu en dan eens schreuwende: »i—ahi—ui, i—alou—ou” enz., zoodat het wijd in 't rond klonk. Zoolang de zomer duurde, ging dit goed; maar in het gure najaar zag men hem menigmaal met een »kapje” (1) aan, druipend nat van den regen, bibberende van koude, eer hij het waagde huiswaarts te keeren, omdat de boer op dit punt niet teér uitgevallen is. Ware Spartanen! — 's Winters bragt Jan den tijd door met „de beesten voëren, »kammen”, mangels of peen snijden enz. — 's Avonds ging hij veelal, daar hij aan 't dorp woonde, in de »smitte” (smederij), waar een tal van arbeiders en jongens vergaderen, om zich te verlustigen in het springen der vonken, met tabakrooken of „prumen”

(1) Een lang jasje, dat van voren met een rij knoopen vastgemakt wordt, onder dat de panden over elkaar komen.

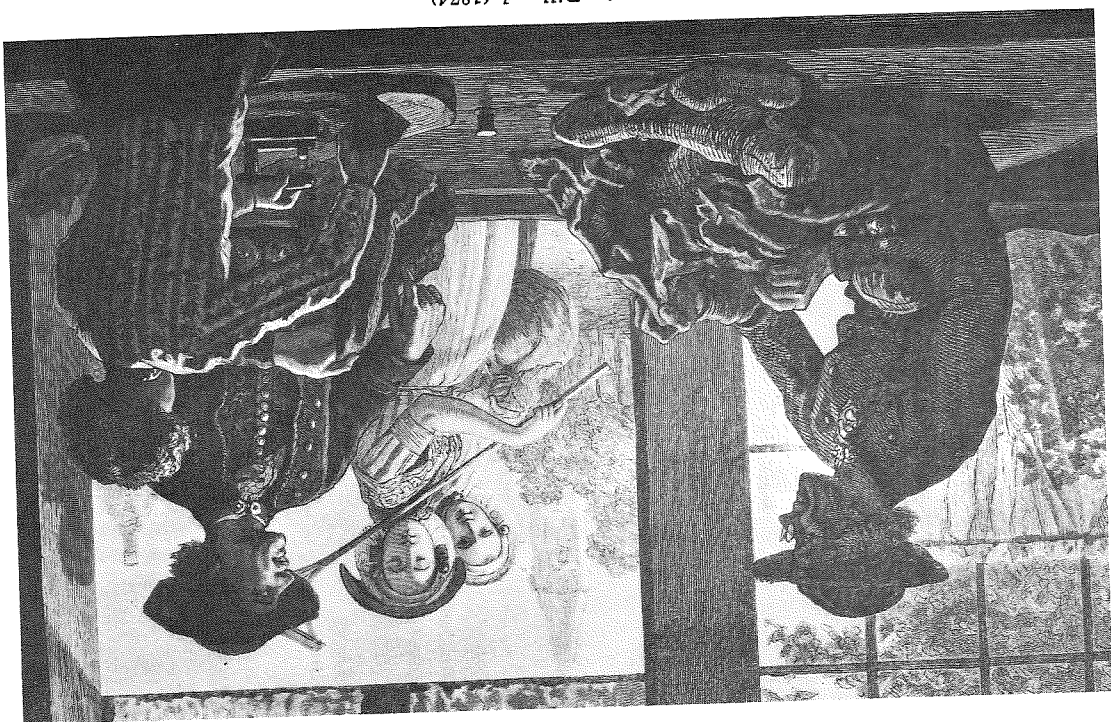

Een smidse te Kruiningen (1874).
Houtgravure.

(kaauwen) en het vertellen van allerlei nieuwtjes en sprookjes.

Zóó ging het met hem een vijftal jaren vrij prozaïsch; maar toch had er in dat tidsverloop nog al eens iets plaats, dat eenige variatie in het bedrijf gaf. Wij teekenen een paar bijzonderheden aan.

Het was boerenkoopdag. Wie hiervan nooit getuige geweest is, kan zich niet voorstellen, welk een sensatie zulk een koopdag op een boerendorp verwekt. Al, wie maar eenigszins in de gelegenheid is, hetzij oud of jong, zal niet licht verzuimen die festiviteit bij te wonen. Lang te voren is men reeds in gespannen verwachting, wordt alles gemonsterd, en bij gissing de waarde der beesten en goederen bepaald, en met reikhalzen ziet men den dag te gemoet. De knechts der hofstede, waar de verkoopting moet geschieden, zijn den nacht te voren druk in de weer met poetsen, roskammen en „slijnteren” van de paarden, waarop zij morgen zullen rijden, als deze in veiling komen. Van ’s morgens vroeg is er drukte met uistallen van de goederen, opslaan der kramers en dranklijfers enz. Weldra komen de bezoekers van verre en nabij. De Notaris is present. De veldwachter kan, als „roeper” de kraacht zijner longen ten toon spreiden. Zoolang het wagen- en paardentuig of »het gerei” verkocht wordt, ziet men daarbij alleen de belangstellenden, terwijl de rest overal rondslentert om de dieren te beschouwen, kennissen op te zoeken enz. Maar naauwelijks is de beurt aan het beeststal, of de meesten spoeden zich naar den »mispit” (mestput), waar een ladder tegen het »dak” (dak) der schuur is aangebragt, waarop de verkooper met eenige vrienden, en de roeper hebben plaats genomen. Een koe wordt uit den stal te voorschijn gehaald en — het bieden begint, nadat is opgegeven hoe oud het dier is, hoe-

Een kleermaker in Rilland (1874).
Houtgravure naar een tekening van Adolf Dillens.

veel kalvers het „afgeleid” heeft en wanneer het „gejogen” (gestierd) is. Zie de belangstelling op aller ge-laat, wanneer de som oploopt. Ieder kent het beest, zijn goede of kwade hoedanigheden en meent de juiste waarde te weten. Eindelijk roept de veldwachter met krachtige stem: „eenderwerf, anderwerf en volle last”, ’t welk beduidt, dat hij gemagtigd is om er meê door te gaan. Nog wat bieden en talmen. Dáár klinkt het „derdewerf” met den naam van koopman en „borge” (borg). Vele jongens teekenen de koopman in een zakboekje aan, om te huis aan den haard nogmaals de gevoelens over den prijs te hooren, en de zaak in herinnering te houden. Na elken verkoop wordt het dier weêr op stal gebracht, en de kooper mag het niet afhalen, vóór de meid de „elders” (uijers) uitgemolken heeft, terwijl zij als fooi van elk stukks hoornvee een vastgestelde som (gewoonlijk f 0,50) van den kooper ontvangt. — Na het hoornvee komen de paarden, twee aan twee, gelijk ze als „tuing” (span) voor ploeg en wagen staan, het „hand- en roepaerd” (bij de hands en van de handspaar). Ze worden door de knechts „nutgereden”, ’t welk beteekent, dat deze met de paarden een eind weegs af- en terug rijden, om den liefhebbers te toonen, wat ze zijn. Daarvoor ontvangen zij voor elk span f 2,50. Dezelfde spanning, zoo mogelijk nog grooter, blijft heerschen, tot dat het laatste paard of »kagcheltje” (veulen) verkocht is, waarmede gewoonlijk geëindigd wordt, als er geen „uusuwen” (huisraad) moet volgen. — Meent evenwel niet, dat allen zich evenzeer met den verkoop inlaten. Vooral de jongelingen en meisjes hebben heel andere zaken. Hier staat een groepje jongens bij een „koeblok”, waarop zoetekoek met een bijl gehakt wordt, in welk spel velen groot behagen vinden. Ginds zien wij er rondom een „lae-

besje” (tafeltje), waar men jenever en anderen drank slijt. Spoedig zullen de gevolgen daarvan zichtbaar zijn. Elders ziet men de kleinen bij een draaibord of koeckraampje. En komt men in de schuur, dan ziet men personen van beiderlei kunne zich op den dorschvloer bezig houden met sloeijen, of, zoo het „vek” (een vak der schuur) van hooi voorzien is, hebben dáár dingen plaats, waarvoor wij liefst een gordijn zullen hangen, maar die wel eens naweeën baren. Is de avond gedaald, dan ziet men gewoonlijk beschonkenen, die „ruze” (wist, ruzie) maken, en niet zelden zijn vechtpartijen het gevolg van den dierlijken toestand, waarin zij verkeeren. Jenevergeest! waarom vliedt men u niet als de pest? Waarom maakt gij de menschen tot duivels, en offert men u het edelste, waardoor de mensch zich als mensch onderscheidt? Waarom wordt die drank van wege de verkoopers gratis uitgedeeld? Om den geest te bedwelmen en zoodoende den kooplust tot doller drift te doen toenemen? Jenevergeest, kanker der maatschappij! waarom zelfs kinderen aan uwe ketenen geboeid en tot uwe slaven verlaagd? Niets dan ellende en naberoow voert gij in uwen nasleep, verderf en dood voert gij uw slagtoffer in de armen!

Maar wij zouden Jan op den koopdag volgen. Ook hij had zich vermaakt in het gezigt van de honderde menschen daar vereenigd, van alles, wat er ongewoons was. Kommefjes koffij of melk, stapels boterhammen van witte- of krentebrood, eijers, visch, koeck, alles was voorhanden om den inwendigen mensch te versterken. Ook onze held had zich goed voorzien, toen hij in gezelschap zijner makers bij een dranktafeltje terecht kwam, waar men een borreltje zou snappen. Dit geschiedde. Later gaf een kennis hem een dito present, en eenmaal „aan de rol” zijnde, werd hij opge-

in den nacht, tot aan den avond verkeert de knecht nitsluitend met zijn medgezellen en zijn paarden. Wat hij op het veld moet verrigten, wat hij in de schuur doet, het is alles met of voor zijn paarden. Geen wonder dus, dat, wanneer hij een schoon „tug” heeft, hij aan die dieren gehecht wordt, zoodat er van te scheiden hem meer moeite kost dan van zijn baas en vrouw. Trouwens alleen aan de maaltijden komt hij in huis; hij slaapt op sonnige plaatsen op den zolder, maar ook op vele in de schuur, waar een vertrekje, het „jongenshuusje” geheeten, en in de nabijheid der paardstallen opgeslagen, voorslaapplaats der „jongers” (knechts) dient. Is de slaappleaats op den zolder, dan zijn de bedsteden onder het dak aangebragt, gewoonlijk in de onmiddellijke nabijheid van die der meiden. Geen wonder voortwaar, als het menigmaal blijkt, dat niet iedere boerenknecht een Jozef is!

Waar alzo de huiselijke band tussehen meesters en dienstharen bijna geheel ontbreekt, is het wel te begripen, dat de minste onaangenaamheid aanleiding geeft om van verhuizen te spreken. Het jaarlijks verwisselen van dienst is dan ook regel; het jaren lang blijven in één huur uitzondering.

Langzamerhand klom ook Jan hooger, verhuisde van de eene plaats naar de andere, en bedong gedurig hooger loon, 't welk hem meestal toegestaan werd. Wanneer een boerenknecht niet met rampspoeden te worstelen heeft, kan hij geld overleggen. De meesten doen dit evenwel niet, omdat spaarzaamheid hun onbekend is. Zij hebben nog al wat aan kleeding noodig, daar de zware arbeid veel verslijt. Maar een groot gedeelte wordt verbrast. Laat ons maar eens nagaan, hoe Jan het maakt. — Knecht geworden zijnde, kwam hij spoedig „onder de jongers”. Er bestaat namelijk op elk

dorp in Z.-Beyeland een vereniging van jongelingen van bepaalde leeftijd, met hare bijzondere statuten, welke niet overal gelijk zijn, maar altijd zorgvuldig geheim gehouden worden.

Wij zijn echter in staat eenige artikelen op te geven. Het Bestuur der vereniging bestaat uit een Burgemeester, Secretaris en Bestuursleden, of de eersten worden ook wel Schout en Schepenen genoemd. Elke drie maanden wordt een vergadering in de herberg gehouden, waarbij ieder, die niet verschijnt, beboet wordt. Al, wie als nieuw lid wordt aangenomen, of van elders inkomt, betaalt een bepaalde contributie, het „burgerregt” geheeten. Alleen de leden mogen des zondags onderling met elkander „kuijeren” (wandelen). Komt het uit, dat een meisje 's zaturdags avonds een vrijer ontvangt, die nergens elders in het dorp „de foot” gegeven heeft, dan wordt een commissie benoemd, om die te halen (we zullen dit later bij Jan zien gebeuren). Eens in 't jaar, den eersten zaturdag in Mei „Metavond” genoemd, wordt de pot verteerd, enz. — Toen onze knecht zijn „burgerregt” betaald had, en hij zich dus vrij, en met niet weinig trots, onder „de jongers” mocht mengen, kwam bij hem de Just op, om „'t huus te gaan wachten”. Op zondag „achtentirrig” (namiddag) gaan de meeste gehuwde lieden kerkwaarts, en blijven de dochters en meiden te huis. Dan komen gewoonlijk een paar jongens koffij drinken, waarbij van zelf een babbelaar (suikerballetje) gepresenteerd wordt. Komen zij voor de eerstemaal, dan vragen zij, of zij hun „puupje” eens aansteken mogen, 't geen nooit wordt geweigerd, en door een „gaat zitten” achtervolgd wordt. Zien de meisjes echter één of meer jongens aankomen, waarmede zij niet wenschen uit te staan hebben, dan zorgen zij, dat de deur gegrendeld, „op de gringel,” is, en de teleurgestelde vrijers, die „de